

ДЖАЗОВІ КОМПОЗИЦІЇ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Сергій СМЕТАНА (Кіровоград)

У статті розглядається творчість композиторів-гітаристів Ю. Стасюка, М. Вігули, А. Андрушка у контексті українського сучасного гітарного мистецтва. У творах композиторів для гітари-соло, гітарних ансамблів та інструментальних ансамблів з гітарою відзначено синтез елементів українського фольклору і класичного джазу як одну із стильових ознак сучасної гітарної музики.

В статье рассматривается творчество композиторов-гитаристов Ю. Стасюка, М. Вигулы, А. Андрушко в контексте украинского современного гитарного искусства. В произведениях композиторов для гитары-соло, гитарных ансамблей и инструментальных ансамблей с гитарой отмечено синтез элементов украинского фольклора и классического джаза как одну из стилевых признаков современной гитарной музыки.

Ключові слова: джазовий репертуар, український фольклор, твори для гітари.

Українське гітарне виконавство сьогодні стрімко розвивається: багато українських гітаристів-солістів та гітарних ансамблів беруть участь у різних заходах, у тому числі міжнародних. Однією з найгостріших проблем гітаристів, що виступають за кордоном або у міжнародних конкурсах, – проблема національного репертуару. На сьогоднішній день не так багато українських композиторів пишуть для класичної гітари. Музичні твори для гітари та ансамблів гітаристів створюють передусім виконавці на цьому інструменті, які практично ним володіють і знають кон'юнктуру музичного ринку. Наразі однією з загальних проблем гітаристів-виконавців є створення українського гітарного репертуару, який би сполучав елементи національного українського музичного стилю (наприклад фольклор) з традиціями класичної гітарної, а також сучасної музики (джаз). Нові твори для гітари могли б стати не лише візитівкою певного виконавця, а й гідно представити культуру України на міжнародній арені.

Українські композитори – гітаристи працюють в напрямі синтезу різних стилів, сполучаючи їх у різній пропорції залежно від творчого задуму. Сьогодні для них, з одного боку, одним з пріоритетних напрямків є джаз, а з іншого, національне музичне мистецтво. Синтез

національних мотивів з новим виражальними засобами і прийомами, що прийшли у європейське мистецтво разом з джазом, дають поштовх для створення нового і якісного музичного репертуару для класичної гітари, завдяки якому Україна входить на рівних у світовий культурно-музичний простір.

Сьогодні музикознавчих розвідок щодо української гітарної музики вкрай мало. Серед них – статті В. Сидоренко [5] і Т. Іваннікова [1; 2], виконавців-гітаристів і педагогів, які на теоретичному рівні намагаються осмислити стан сучасного гітарного виконавства в Україні, а також висвітлити проблему сучасної української гітарної музики.

Привертає увагу до класичної гітари Т. Іванніков, роблячи екскурс у проблематику сучасного гітарного мистецтва [2], а також аналізуючи сучасний гітарний репертуар у контексті постмодерністської естетики [1]. Вельми перспективним виглядає розгляд творів для гітари або ансамблів з гітарою українських композиторів у загальноєвропейському контексті, висвітлення спільних стильових рис українських та зарубіжних митців.

У статті В. Сидоренко [5], присвяченій композиторам-гітаристам школи видатного українського митця М. Скорика, вперше було окреслено проблематику сучасного гітарного мистецтва в Україні і охарактеризовано музику для гітари М. Скорика, а також його учнів – композиторів О. Козаренка, Б. Фроляк, А. Андрушка, Ю. Стасюка. Зазначимо, що у статті В. Сидоренко було лише розпочато вивчення музики композиторів-гітаристів західноукраїнського регіону, а основну увагу було зосереджено на продовженні традицій, закладених М. Скориком. Саме тому у її розвідці залишилися невисвітленими багато питань, доробок окремих композиторів, зокрема Ю. Стасюка, був розглянутий побіжно.

Сьогодні на теренах України плідно працюють три композитори-гітариста – Юрій Стасюк, Михайло Вігула, Андрій Андрушко, які належать до когорти молодих композиторів, хоча у кожного з них є доволі солідний творчий доробок – репрезентативний для сучасної композиторської творчості митців України.

Отже, **завданням статті** є розгляд творчості композиторів-гітаристів Ю. Стасюка, М. Вігули, А. Андрушка з урахуванням українського сучасного гітарного мистецтва, зокрема аналізу їх композицій для гітари-соло, гітарних ансамблів та інструментальних ансамблів з гітарою у контексті оновлення сучасного концертного і педагогічного репертуару, основними рисами якого є стилістичний плюралізм - поєднання елементів українського фольклору і класичного джазу.

Юрій Стасюк (1974) - український композитор, гітарист, педагог, член Національної спілки композиторів. У 1993 році блискуче закінчив Рівненське державне музичне училище по класу гітари у Р.І. Бабака, у 2004 - з відзнакою Львівську національну музичну академію імені М. Лисенка по класу гітари у доцента В.Л. Сидоренко (з відзнакою), а у 2010 - Львівську національну музичну академію імені М. Лисенка по класу композиції у М.М. Скорика. З 2002 року - соліст Рівненської обласної філармонії, з 2008 року - голова Асоціації гітаристів Рівненського відділення Національної Всеукраїнської музичної спілки. На даний момент працює солістом Рівненської обласної філармонії, а також викладає у Рівненському державному гуманітарному університеті і Рівненській дитячій музичній школі № 2.

Композиторський доробок Ю. Стасюка великий і різноманітний. Він написав твори не лише для гітари, а й для інших інструментів, ансамблів, оркестрів. Велику увагу композитор приділяє розвитку дитячого репертуару: підготував 7 збірок для дітей, в яких представлено різноманітний матеріал: обробки популярних творів, власні оригінальні твори, ансамблі для гітар та гітари з іншими інструментами. Окрім того, Ю. Стасюк випустив два компакт-диски, у які ввійшли власні твори та твори композиторів ХХ - ХХІ століть. У доробку композитора і виконавця є й методична література.

Сьогодні небагато знайдеться композиторів, які б при написанні творів для гітари послідовно створювали репертуар з використанням національного фольклору. Більшість з них пишуть для гітари обробки народних або популярних пісень, твори з іспанським "присмаком". Ю. Стасюк використовує український фольклор у "Коломийці" - III-й частині Першого концерту для гітари із струнним оркестром, у "Сонаті-фантазії", "Рондо" написаному спочатку як сольний твір, пізніше його було включено як третю частину до сонати № 5. У своїх творах для шестиструнної гітари Ю. Стасюк сміливо поєднує український фольклор з елементами джазової музики. Звернемося до його сюїти "Осінні акварелі" (2004). Основний образ твору - осінній пейзаж, з яскравими картинами туману, дощу, листопаду. У композиції використано елементи і класичної, і джазової техніки, особливо у другій та третій частинах. У другій частині, яка називається "Пісня і дощ", використано ритмічну основу української народної пісні "Ой на горі два дубки", у гармонічному ж супроводі - великі мажорні септакорди і нонакорди. Тематизм та ритмічний малюнок цієї частини вільно розвивається, наближаючись до імпровізації, що є характерною ознакою джазового стилю. У третій частині - "Листопад" - знову використовуються технічні прийоми попередньої частини, що дає можливість поєднати їх в одне ціле, трактуючи всі частини сюїти як модель 1+2. Крайні частини

об'єднані прийомами звукозображальності, тому цільність твору не порушується. Особливістю третьої частини є використання ритмічної основи жанру коломийки, яка пронизує синкопами всю фактуру твору.

Ще одним яскравим прикладом синтезу українського фольклору з елементами джазової мазики є "Джаз-етюд" (2005). Хоча етюди у джазовому стилі не так часто потрапляють до репертуарних видань для гітари, "Джаз-етюд" - є прекрасне поповнення цього списку. В ньому є все, що підтверджує основні елементи синтезу джазового стилю і українського фольклору - джазові гармонії і гуцульський лад, наспівний, ліричний мелодизм, свінгування, ритмічна імпровізація і коломийкові синкопи. "Джаз-етюд" Ю. Стасюка - складний для виконання твір (ритмічні складнощі, прийоми, темп), але завдяки високому художньому рівню твору його можна виконувати як п'єсу.

"Мрії" - невеликий програмний твір. Романтична назва налаштовує слух на ліричний стан. Вже з перших акордів створюється враження летючості, легкості. Композитор досягає подібного ефекту за допомогою нестійких акордів, які кожен фразу завершують інтонацією питання. Джазового звучання твору надають понижені ступені мажорного звукоряду, зокрема понижений третій ступінь наділяє її блюзовим звучанням. Безперервність септакордів і нонакордів, їх ладова нестійкість малює образ невагомих мрій.

Говорячи про блюз - один з найбільш вживаних у джазі жанрів - слід згадати "Блюз для двох", написаний для гітарного дуєту. Твір має характерний для даного жанру чотиридольний розмір, мелодика твору побудована на блюзовому ладі. Ще одною характерною рисою блюзу в цьому дуєті є наявність "питання-відповіді" - мелодія проходить спочатку у одній гітарі, а потім - як відгомін у іншій. "Блюз для двох" технічно є нескладним твором і має на меті познайомити музикантів-початківців з культурою джазової музики.

Розглядаючи джазові твори Юрія Стасюка, не можна оминати твір

"Подорож", який відрізняється від усіх інших не лише стилістично, а й тим, що виконується під фонограму "мінус один". Можна сказати, що це твір для гітари з оркестром. Стилiстично "Подорож" написана в дусі Джанго Рейнхарда, у ньому використано ритміку боса-нови - поєднання стилю кул-джазу і ритмів південноамериканської самби. Мелодія першої частини тричастинної форми має синкопований ритм, композитор надає їй рис свінгування. У процесі розвитку мелодія набуває рис імпровізаційності. Друга частина контрастує першій: вона має швидкий темп, чіткий ритм і за характером нагадує бразильську самбу. Після неї, як заспокоєння після бурі, у дещо видозміненому вигляді повторюється перша частина. Серед виконавських прийомів у "Подорожі" використані

різноманітні слайди і бенди, що підсилюють її джазовий характер. Велика кількість різних перкусійних інструментів надає індивідуальності твору і підкреслює його стильову приналежність до джазу.

Підсумовуючи, зазначимо, що Ю. Стасюк - композитор, який створює різнопланову і різнохарактерну музику. Твори в джазовому стилі поки що не посіли значного місця у його композиторському доробку, але він постійно працює в цьому напрямі, створюючи джазові композиції для гітаристів-виконавців різного рівня. Специфічними рисами творчості Ю. Стасюка є використання фольклорних тем і ритміки у творах різних форм і жанрів. Композитор має на меті популяризацію української музики в цілому і гітарної зокрема, тому своїми композиціями він створює репертуарну базу від початкової музичної освіти до професійного рівня. Охоплення усіх рівнів виконавської майстерності сьогодні є надзвичайно важливим, тому що український гітарний репертуар наразі є бідним.

Розглядаючи творчість українських композиторів-гітаристів не можна не згадати українського гітариста і композитора Михайла Вігулу (1981 р.н.). Класичною гітарою він почав займатися з семи років у школі мистецтв в Ужгороді, у 1996 році вступає до Ужгородського державного музичного училища імені Д. Задора, де протягом чотирьох років навчається гри на гітарі і композиції під керівництвом В. Роман і Ф. Смерічко. У 2000 році став переможцем Всеукраїнського конкурсу "Нові імена". Продовжив свою мистецьку освіту у Львівській Національній академії імені М. Лисенка, де навчався у провідних викладачів В.Сидоренко (класична гітара), Л. Дrajниця (диригування), Б. Фроляк (композиція). Протягом 2000-2006 років бере активну участь як композитор і гітарист у різноманітних міжнародних конкурсах і фестивалях, серед яких міжнародний фестиваль сучасної музики "Контрасти", міжнародний гітарний фестиваль у місті Руст (2002), міжнародний конкурс гітаристів у Києві (2005), міжнародний конкурс гітаристів у м. Клуж-Напока (Румунія, 2007), а також в багатьох концертах та музичних проектах. З 2006 року регулярно бере участь в "Balatonfuredi Guitar Festival and Guinness Record" (Угорщина). З 2005 року і по сьогодні Михайло Вігула працює у музичній школі м. Фазекас і в Національному театрі в м. Мішкольц (Угорщина). Веде активну концертну діяльність спільно з Українським культурним центром у Будапешті (Угорщина).

"Джаз Фантазія №1" - один із найвідоміших і часто виконуваних творів для гітари Михайла Вігули. Любов виконавців цей твір здобув завдяки своїй "гітарності", адже його написано саме для цього інструменту людиною, яка прекрасно ним володіє. Також слід відмітити і високу художню цінність цього твору: має імпровізаційний вступ,

викладений арпеджованими септакордами і нонакордами, підготовляючи вступ хроматизованої мелодії у блюзовому ладі; на довгих нотах використовуються спеціальні бенди (підтягування струни). Вступ виконується в повільному темпі, після якого звучать три різні теми, що відрізняються фактурою викладення, темпом, колористичними прийомами. Джазовим колоритом вирізняється перша тема, яка починається флажолетами, а далі - у акордовому викладі з характерною джазовою ритмікою у середньому темпі. У Будапешті має вийти з друку "Джаз Фантазія №2", яка поповнить колекцію українських джазових творів для класичної гітари-соло.

Розглядаючи джазові композиції Михайла Вігули, слід згадати про два дуети, де гітара виконує роль акомпануючого інструменту. Гітара - інструмент багатофункціональний, вона може бути і солістом, і акомпаніатором, і цілим оркестром. У "Джазовому експромті №1", написаному для гітари і сопілки, практично уся партія гітари написана акордами, лише в кількох місцях вона має сольні епізоди. Джазового колориту надає ускладнена септакордами і нонакордами гармонія, синкопована ритміка, зміщенні акценти, гліссандо. "Джазовий експромт №1" є твором, що поєднує риси джазової (ароматизована гармонія, імпровізаційність викладу) і української народної музики (імпровізаційний вступ сопілки).

У стилі бразильської боса-нови написано джазовий твір М. Вігули "Присвячення Р. Баден-Пауеллу" - дует для гітари і скрипки. Роберт Баден-Пауелл - бразильський гітарист-віртуоз, який став відомим в епоху боса-нови. У своїй творчості він поєднував афро-бразильські елементи з класикою і джазом. Твір починає скрипка, задаючи метроритмічний малюнок, який потім переходить в акомпанемент гітари, на фоні якого скрипка грає мелодію. Гітари в цьому творі виконує функцію акомпанементу, з невеликими сольними епізодами.

Михайло Вігула - популяризатор гітарного виконавства. Гітарист і композитор створює оригінальні композиції для гітари, ансамблі за участю гітари. Оскільки зараз М. Вігула живе за межами України, за кордоном він займається й популяризацією української національної музики. У своїх творах він часто звертається до українського фольклору, хоча улюбленим стилем композитора є джаз. Саме тому більшість його композицій є джазовими творами.

Говорячи про авторів сучасної гітарної музики, що поєднують джазові та українські народні мотиви, неможливо оминати і творчість Андрія Андрушка (1976 р.н.) - молодого гітариста і композитора. Після закінчення музичної школи він продовжує музичну освіту у Львівському державному училищі імені С. Людкевича у В. Сидоренко по класу гітари, а також паралельно бере уроки композиції у професора

М. Лемішка. Протягом навчання в училищі неодноразово брав участь у конкурсах як гітарист-виконавець і як композитор, зокрема у 1999 році став переможцем Всеукраїнського конкурсу "Нові імена України". Після закінчення училища продовжує вивчати композицію у Львівській державній музичній академії імені М. Лисенка у класі видатного українського композитора, професора Мирослава Скорика. З цього часу А. Андрушко активно включається у мистецьке життя Львова, а також пропагує українську гітарну музику за кордоном. У 2001 році композитор підписує контракт із американським видавництвом "Editions Orphee" на видання двох своїх творів для гітари solo - "Фантазія в гуцульському стилі" і "Партита № 1", які вийшли у світ відповідно у 2002 та 2003 роках. Під час навчання в Академії, він стає лауреатом міжнародного конкурсу композиції "Gradus ad Parnassum" Андрій Андрушко хоча і молодий композитор, але його творчість вже оцінена багатьма гітаристами-віртуозами світового рівня - Ремі Бушером, Жераром Абітоном, Лео Вітошинським та багатьма іншими.

Творчість А. Андрушка не обмежується одним стилем і жанром. Серед його творів є і композиції великої форми - "Симфонічна Поема для двох гітар та оркестру", "Concerto Grosso" для гітари з оркестром, а також камерні твори. Композитор чудово володіє технікою написання поліфонії, серед його поліфонічних творів дві партити. Також слід відзначити композиції, написані на основі гуцульського фольклору, - "Фантазія в гуцульському стилі" та "Повість про гори". У А. Андрушка є й композиції, пройняті духом сьогодення, - у них ми зустрічаємо елементи джазової, імпровізаційної музики. Такими є дві композиції - фантазія на тему української народної щедрівки "Чи дома, дома пан господар" і "Диптих для двох гітар".

Фантазія на тему української щедрівки "Чи дома, дома пан господар" написана для двох гітар у формі інструментальної фантазії і має всі характерні її особливості - імпровізаційність, свободу розвитку та чергування музичних образів. В цьому творі, що вдало поєднує фольклор і джаз, переважає стихійна гра уява, а не обміркований композиційний план. Початок твору викладений флажолетами, що створюють відчуття легкості. Використання синкоп і нетипових розміщень нот у акордах надає твору рис загадковості. Основна тема щедрівки викладена у вигляді переключок першої і другої гітари. Такий виклад нагадує класичний джаз, де поширено використання "питання-відповідь". Джазовими є ритмічна лінія басу і виклад акордів. Після невеликого імпровізаційного епізоду повертається основна тема твору, яка звучить більш насичено завдяки використанню колористичних прийомів, притаманних гітарній джазовій музиці, - глісів, слайдів, підтягування струн із зміною звуковисотності, виконання напів-притиснених акордів.

"Диптих" А. Андрушка складається з двох частин - "Прелюдії" та "Рондо". Цей твір написаний у стилі джаз-ф'южн, своєрідному сплаві джазу і різних напрямів сучасної музики, таких як фолк, метал, поп, рок тощо. "Прелюдія" починається обігруванням тоніки шістнадцятими нотами, які створюють відчуття легкості, невагомості. Мелодія динамічно розвивається, фактура стає більш насиченою. Зміна ритміки та акцентів допомагають відтворити стрімкий рух. Кульмінація підкреслюється використанням квінт та нестійких акордів. Завершення твору нагадує початок, але звучить спокійніше. У кінці твору звучать флажолети, які надають легкості і завершеності. "Рондо", що за характером контрастує "Прелюдії", має класичну будову з трьома проведеннями рефрену і двома епізодами. Тема рефрену має вольовий, енергійний характер, який створюється за допомогою акомпанементу другої гітари з насиченою акордовою фактурою. Напруження додає виконання закінчення фраз прийомом "піцкато а ля Барток".

Як композитор А. Андрушко віддає перевагу класичній музиці - творам великої форми, поліфонічним композиціям. Але, попри академічну спрямованість, у доробку композитора є й джазові твори, і композиції, в яких широко використовується український фольклор. У джазі А. Андрушко є прихильником стилю "ф'южн", який дає можливість поєднувати багато різножанрових і різностильових елементів, створювати легку і доступну для пересічного слухача музику. Специфічною рисою композитора є те, що твори розраховані на професійних виконавців, мають складну будову і добре продуману мелодику і форму.

Багато митців високого рівня, які пропагують мистецтво на Україні і за її межами, є випускниками Львівської музичної академії імені М. Лисенка. Усі три гітаристи-композитори - Ю. Стасюк, М. Вігула, А. Андрушко - представники львівської композиторської школи, яких об'єднує висока професійна майстерність, любов до українського мистецтва, цілеспрямованість, бачення нових перспективних горизонтів для розвитку української гітарної музики. Кожен з трьох композиторів не є прихильником якогось одного стилю чи напрямку, у своїй творчості кожен з них сполучає різні стилі, різні прийоми, різні елементи музичної мови - фольклор і джаз, джаз і академічну музику, різні джазові стилі. Ю. Стасюк, М. Вігула, А. Андрушко - молоді, прогресивні і перспективні композитори. Їх творчий доробок гідно представляє українське музичне мистецтво у європейському музичному просторі, поповнивши репертуар для гітари яскравими творами різного виконавського рівня у найбільш актуальних музичних напрямках - від класики і фольклору до класичного і сучасного джазу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Иванников Т.П. Постмодернистские тенденции в гитарной музыке / Т.П. Иванников // Музичне мистецтво : [зб. наук. праць]. - Донецьк-Львів, 2010. - Вип. 10. - С. 185-196.
2. Иванников Т.П. Современное гитарное искусство: историографический очерк / Т.П. Иванников // Музичне мистецтво: [зб. наук. праць]. - Донецьк-Львів, 2009. - Вип. 9. - С. 200-209.
3. Порцев М.В. Молоді композитори України. Михайло Вігула / М.В. Порцев // Навколо Гітари. Музично-літературний журнал з ілюстраціями та нотними прикладами. - Рівне, 2010. - Вип. 4. - С. 20.
4. Порцев М.В. Синтез фольклорного і джазового елементів у творах для гітари Юрія Стасюка / М.В. Порцев // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології: зб. матеріалів Четвертої міжн. наук.-творчої конф. 11-12 листопада 2010 р. - К. : НАКККіМ, 2010. - С. 42-43.
5. Сидоренко В. Внесок М. Скорика та представників його школи до українського гітарного мистецтва / В. Сидоренко // Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник Одеської державної музичної академії ім. А.В. Нежданової. - Одеса, 2008. - Вип. 9. - С. 211-219.
6. Стасюк Ю.М. Молоді композитори України. Андрій Андрушко / Ю.М. Стасюк // Навколо гітари. Музично-літературний журнал з ілюстраціями та нотними прикладами. - Рівне, 2010. - Вип. 3. - С. 17.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Сметана Сергій Олександрович – викладач музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутнього вчителя музики.